

ВИДАТНИЙ ЗООЛОГ, ЕНДОКРИНОЛОГ І ПЕДАГОГ ЯКІВ ДАВИДОВИЧ КІРШЕНБЛАТ (до 100-річчя від дня народження)

Яків Давидович Кіршенблат народився 5 серпня 1912 року в Тифлісі (нині — Тбілісі). П'ятнадцятилітнім юнаком він прямує до Ленінграда з твердим наміром присвятити себе науці.

Він вступає до Ленінградського державного університету на біологічний факультет, спеціальність «зоологія», лише у 1929 році, оскільки два роки за браком віку він був вільним слухачем.

Обдарований, допитливий та працелюбний студент поєднує навчання з роботою лаборанта зоологічної лабораторії, якою тоді керував видатний учений, засновник наукової школи протозоологів і паразитологів Валентин Олександрович Догель, спілкування з яким багато в чому визначило подальше формування наукових інтересів Якова Давидовича.

Відразу після закінчення університету доля зводить його з іншим класиком вітчизняної біології — М.М. Завадовським, провідним фахівцем у галузі фізіології розвитку, який на той час очолював лабораторію фізіології розвитку Всесоюзного інституту тваринництва, куди Якова Давидовича зараховують на посаду наукового співробітника.

Із 1934 по 1937 р. Яків Давидович навчається в аспірантурі, після закінчення якої працює асистентом кафедри зоології. У цей час його обирають секретарем Ленінградського відділення Академії наук СРСР, де молодий науковець має змогу спілкуватися з багатьма видатними вченими, серед яких всесвітньо відомі фізіологи О.О. Ухтомський та Л.А. Орбелі. Це далеко не повний перелік тих яскравих особистостей, які відіграли важливу роль у подальшому становленні Якова Давидовича, що він сам неодноразово підкреслював.

Цей період наукової діяльності вченого присвячений ентомології, зокрема вивченню одного з найчисленніших видів жуків ряду твердокрилих.

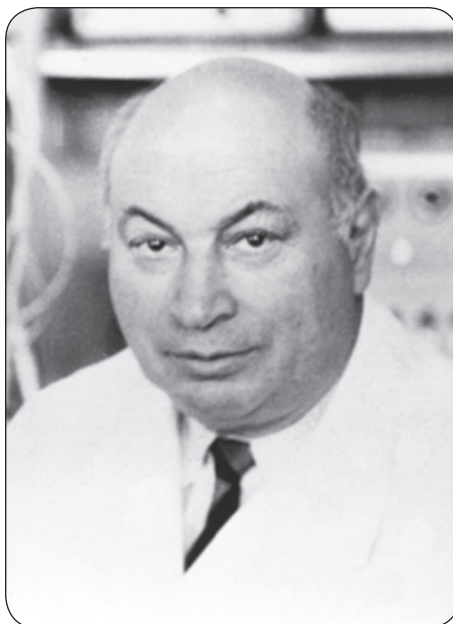
Результатом кропіткої тривалої роботи стало теоретичне обґрунтування наявності виду жуків, на той час ще не виявленого в природі. Лише в сімдесяті роки ХХ століття цей вид було знайдено в горах Кавказу й названо на честь першовідкривача *Staphylinidi*

Kirshenblatti. Це сталося ще за життя Якова Давидовича, чим він дуже пишався.

Про обдарованість та різнобічність наукових інтересів свідчить монографія Я.Д. Кіршенблата «Закономерности динамики паразитофауны мышевидных грызунов», що побачила світ у видавництві Ленінградського університету в 1938 р. і була захищена як кандидатська дисертація.

Війна перервала успішно розпочату наукову кар'єру. Із перших днів оборони Ленінграда Яків Давидович стає на захист рідного міста. Його призначають лікарем-лаборантом військового госпіталю, а згодом — начальником лабораторії. Відчувши нагальну потребу в медичних знаннях, він вступає на лікувальний факультет 1-го Ленінградського медичного інституту імені академіка І.П. Павлова, продовжуючи військову службу в оточеному Ленінграді.

Війна, повоєнні труднощі переорієнтовують його наукові інтереси. З 1946 по 1953 р. Яків Давидович працює старшим науковим

співробітником Інституту акушерства і гінекології АМН СРСР. Активні наукові пошуки завершуються докторською дисертацією, яку він захищає в 1952 р. У цей період розпочиналася ера ендокринології. Природний потяг до всього нового в науці, широка ерудиція, особисте знайомство з клініцистом-ендокринологом М.О. Шерешевським та відомими ендокринологами П.А. Вундером, Я.М. Кабаком, Й.А. Ескіним визначили його наукові пріоритети з вивчення ендокринології взагалі і структури та функції статевих залоз зокрема. Разом із професором-біологом Н.Л. Гербільським він пропонує ще одну гормональну реакцію діагностики вагітності, що виконувалася на самках в'юна. Спосіб не знайшов широкого застосування в акушерстві, але саму ідею плідно використали в рибництві для штучного розведення осетрових та костистих риб.

Школа Л.А. Орбелі була джерелом останніх новин з анатомії та фізіології вегетативної нервової системи. Вивчення впливу статевих, гонадотропних гормонів на організм і вегетативної регуляції функцій ендокринних залоз стало для Якова Давидовича та його учнів визначальним на багато років. Слід сказа-

ти, що розробка започаткованого ним напрямку наукових досліджень продовжувалася його учнями ще довгий час після смерті Вчителя й продовжується до цього часу на новому методичному рівні.

Очікувана біда переноситься легше, але на цей раз вона підкралася непомітно у вигляді горезвісної сесії ВАСГНІЛ (1946), що на десятиліття загальмувала розвиток біологічної науки в СРСР. Були звільнені з усіх посад Л.А. Орбелі, М.М. Завадовський та інші видатні вчені. Розгромлена вітчизняна школа генетики — на той час одна з найпотужніших у світі. У 1952 р. з'являється «справа кремлівських лікарів», яка не переросла у масову трагедію тільки завдяки тому, що в березні 1953 р. помер Сталін. Та свою чорну справу вона встигла зробити. Багато вчених змушені були покинути великі наукові центри і опинилися на периферії. Така участь спіткала і Якова Давидовича.

У 1954 р. вчена рада Чернівецького медичного інституту обирає Я.Д. Кіршенבלата завідувачим кафедрою нормальної фізіології. На цій посаді він плідно працював чверть століття. Тут повною мірою проявилася його потужна наукова ерудиція, творча настига, висока культура, інтелігентність, порядність, щирість і доброта. За короткий період він опанував курс нормальної фізіології настільки глибоко й різнобічно, що слухати його лекції приходили практичні лікарі міста. Під його безпосереднім керівництвом зросли 16 кандидатів, чотири доктори наук, не кажучи вже, що ендокринологія з його легкої руки залишається однією з провідних наукових тематик університету до сьогодні.

Підручник «Общая эндокринология», виданий у 1969 р. і перевиданий у 1971 р., був єдиним на той час підручником з ендокринології для студентів, як і виданий у 1969 р. «Практикум по эндокринологии». До цього часу не втратила актуальності видана ним у 1973 р. монографія «Сравнительная эндокринология яичников».

У цей період разом з учнями він активно розвиває наукову гіпотезу про парагіпофізарний шлях регуляторних впливів гіпоталамуса на ендокринні залози організму. Тоді це був революційний погляд, а сьогодні — хрестоматійний науковий факт.

У 1968 та 1974 рр. у видавництві «Наука» виходить його книга «Телергоны — химические средства взаимодействия животных».

Необхідно сказати, що в душі Яків Давидович залишався ентомологом. Він уважно слідкував за науковими новинами в цій галузі біології й акуратно занотовував їх у записничок. Результатом стала стаття в англійському журналі Nature (1962, Vol. 195, № 4844) під назвою «Терминология некоторых биологически активных веществ и обоснование термина «феромоны».

У цій роботі він аргументовано відстоює правомірність терміну «телергоны», доводячи, що термін «феромоны» набагато вужчий за значенням і повинен бути складовою частиною більш об'ємного поняття — «телергоны».

Більшу частину свого наукового життя Я.Д. Кіршенблат прожив за тих часів, коли наукові роботи не рахували, а читали. Крім названих підручників і монографій ним опубліковані 155 робіт, із них тільки 26 — у співавторстві. У більшості випадків співавторами були старші лаборанти, які допомагали йому у виконанні досліджень. Коли до нього приходив учень зі статтею, він негайно, в його присутності, уважно вичитував її, правив, підказував, куди краще направити роботу до друку, та від запрошення у співавтори м'яко, але категорично відмовлявся.

Двадцятье століття було золотим періодом розвитку вітчизняної та світової ендокринології, у який суттєвий внесок зробили Б. Альошин, В.П. Комісаренко, С.М. Лейтес, О.Н. Ніколаєв, М.А. Юдаєв та багато інших учених, із якими підтримував наукові стосунки Яків Давидович.

Професор Я.Д. Кіршенблат був не лише видатним науковцем, але й активним популяризатором науки. Крім активної участі в роботі товариства «Знання», він плідно співпрацював із журналами «Природа», «Знание — сила» та іншими науково-популярними тогочасними виданнями.

Людина високої культури, він встигав прочитувати всі твори в «товстих» журналах, що заслуговували на увагу, а вільне володіння німецькою та англійською мовами дозволяло йому уважно слідкувати за новими публікаціями та книжками з біології, фізіології, нейроендокринології, які видавалися цими мовами.

Надзвичайно працездатний, цілеспрямований, точний до педантизму в обіцянках, він прищеплював і свому учням ці прекрасні якості.

Заслуги Я.Д. Кіршенבלата високо оцінені суспільством. Він був нагороджений орденом «Знак Пошани», багатьма медалями. Серед них особливо дорогою була для нього медаль «За оборону Ленінграда».

Портрет Якова Давидовича занесено до галереї фундаторів наукових шкіл Буковинського державного медичного університету.

Заснована щорічна студентська стипендія імені професора Я.Д. Кіршенבלата. Його ім'я носить кафедра фізіології БДМУ.

Та найвищою даниною пам'яті Вченому є продовження його наукових ідей у кандидатських та докторських дисертаціях, які захищають тепер учні його учнів, його наукові «онуки».

Промайнуло 32 роки з того часу, як пішла від нас у вічність така прекрасна людина.

Усі, хто мав честь знати цю непересічну особистість, бути його учнем, колегою, сучасником, горді таким знайомством.

Т.М. БОЙЧУК, ректор Буковинського державного медичного університету, професор
Професори С.С. ТКАЧУК,
В.Ф. МИСЛИЦЬКИЙ, Г.І. ХОДОРОВСЬКИЙ,
Буковинський державний медичний університет □